

»TAKO SMO ŽIVJELI, TAKO PIŠEMO«. DISKURS TRAUME U DJELU VESNE KRMPOTIĆ

Tea Rogić Musa

UDK 821.163.42.09Krpmotić, V.

U radu govorimo o dvama djelima Vesne Krpmotić, zbirci stihova *Ljevanica za Igora* i romanu-kronici *Brdo iznad oblaka*. S pomoću citata iz djela i uvida iz sekundarne literature kojima su ta djela bila teme pokušat ćemo opisati poetiku pjesničkoga i proznoga diskursa Vesne Krpmotić kojima je zajednički motiv iskustvo traume. Iako ukorijenjeno autobiografski i empirijski, traumatsko iskustvo u njezinoj poetici, i pjesničkoj i proznoj, dijeli sve značajke s njezinim djelima kojima trauma nije tema; naša je teza da je njezin literarni postupak nadvladao sadržaj i poruke djela. S obzirom na to da je postupak nadvisio sadržaj vrsnoćom poetske i pripovjedne metode autorice, pokušat ćemo dokazati da je književnokritički razložno da se Vesnu Krpmotić čita primarno estetski te da odrednica o autobiografičnosti i osobnoj proživljenosti ne zahvaća u cjelinu estetske funkcije dvaju navedenih djela. Stoga nam je fokus na opisu poetičkih odlika koje su zajedničke njezinu pjesničkom i proznom rukopisu.

Ključne riječi: Vesna Krpmotić; trauma; moderno hrvatsko pjesništvo; moderna hrvatska proza

ŽIVOTOPIS¹ KAO PRIČA

Vesna Krmpotić rođena je 1932. u Dubrovniku. Po očevoj strani porijeklom je iz Senja. Otac joj je bio liječnik i ravnatelj dubrovačke bolnice. Iz Dubrovnika obitelj se preselila, ponovo zbog očeve službe, u Split, gdje je njezin otac radio kao voditelj odjela interne medicine. Za Drugoga svjetskoga rata s obitelji je živjela u Zagrebu. Nakon završetka gimnazije u Zagrebu studirala je psihologiju i engleski jezik na Filozofskom fakultetu. Studijem, prema vlastitu priznanju, nije bila zadovoljna jer joj nije pružio znanja kojima se nadala. Iako je diplomirala, interesi su je vodili drugamo, u mladenačko doba ponajviše prema poeziji. Kao studentica radila je u indijskom paviljonu na Zagrebačkom velesajmu, što joj je bio najraniji susret s indijskom kulturom i književnošću. Indijska duhovnost ostat će njezino trajno životno opredjeljenje. Početkom 1950-ih javila se prvim pjesmama u časopisima, već tada različitim glasom od uobičajene mladenačke poezije toga doba. Okružena kritičarima kojima je socrealizam bio vrijednosno polazište, naišla je na nepovoljan odjek. Utočište i istomišljenike našla je u naraštaju krugovaša i u skupini oko časopisa *Književnik*, koji su uređivali Josip Pupačić i nakon njega Antun Šoljan. Radila je od 1960. do 1962. na Radio Zagrebu, u Jurišićevoj, u redakciji kulture, u kojoj su tada bili i Slobodan Novak, Milan Selaković i Ivan Kušan. Iako zadovoljna radijskim poslom, odlučila se prijaviti, uz posredovanje Ive Hergešića, za stipendiju koju je financirala indijska vlada, a za koju tada u Zagrebu nije bilo zanimanja. Iako je svima bila poznata njezina zainteresiranost Indijom, na čuđenje okoline – obitelji i radnih kolega – otplovala je brodom za Mumbai, u svojoj tridesetoj godini, napustivši Zagreb, pokazat će se, zapravo zauvijek.² U Delhiju je dvije godine studirala bengalski jezik te je, u samo jednoj godini, sama proputovala cijelu Indiju. U Delhiju je upoznala budućega supruga Radivoja Petkovića, diplomata u tamošnjem jugoslavenskom veleposlanstvu, s kojim se,

¹ Sastavila je, kako ga je nasloвила, *Vlastopis*, iznijevši mnoge pojedinosti o obitelji i privatnom životu (Krmpotić 2018: 3–10).

² »Kao otpozdrav matičnoj književnosti« objavila je 1962. zbirku *Plamen i svijeća*, u kojoj već nalazimo njezine temeljne motivske preokupacije jedinstva i dvojnosti, lica i naličja, kontrastnosti i komplementarnosti (Maroević, 2018: 14–18).

nakon dvogodišnjega boravka u Indiji, nastanila u Beogradu. Sa starijim sinom Reljom slijedila je odredišta suprugove diplomatske službe, koja ju je iz Beograda odvela u Egipat, u Kairo, gdje se rodio mlađi sin, Igor. Zaokupljenost Indijom nije jenjavala pa je živeći u Kairu prevela i priredila – danas kultnu – antologiju indijskih književnosti *Hiljadu lotosa*. Putovanja po sjeveru Afrike potaknula su nastanak knjige proza *Dijamantni faraon* (koja je svojom popularnošću, možda i neopravdano, nadmašila njezinu poeziju).

Sin Igor u četvrtoj godini života obolio je od zloćudne leukemije. Sljedećih godina posve se posvetila njegovu liječenju, najprije u Parizu pa u Washingtonu, gdje se i rodio najmlađi sin, Neven. Igor je 1975. preminuo u osmoj godini života. Već za svojega kratkoga života postao je jedna od središnjih tema njezina zreloga opusa, najdetaljnije i najdokumentarnije u romanu-kronici *Brdo iznad oblaka*. Za prvih mjeseci nakon Igorove smrti, još za boravka u Washingtonu, a prije povratka u Beograd 1977., nastajala je zbirka stihova *Ljevanica za Igora*. Od 1980. Vesna Krmpotić ponovo sve češće boravi u Indiji. Od 1981. živi u Accri, u Gani, gdje je nastajalo *Brdo iznad oblaka*. Okružena eklektičnim utjecajima, sve se više opredjeljuje za naučavanje Sai Babe. Zacijelo utjecaju njegova nauka treba pripisati odluku, u kojoj je ustrajala do kraja života, da, kako se počinje zapisivati, »V. K.« nije autor, nego posrednik zadaća kojega je prenijeti božansku poruku.³ Slijedeći taj koncept, objavila je desetke knjiga stihova vodeći se pravilima indijske simbolike brojeva. Krunski je njezin poetski pothvat djelo *108x108*, sastavljeno od 108 zbirki s po 108 pjesama (u njezinu tumačenju, riječ je o 108 makrocjelina sa 108 knjiga, od kojih svaka ima 108 pjesama; prema takvoj formuli, zbirka sadržava više od 11 000 pjesama, s oko 3000 stranica). Riječ je o opsegom najvećoj pjesničkoj zbirci u hrvatskoj književnosti.

Igorova smrt cezura je u njezinu stvaralaštvu. Označila je konačno odustajanje od europskoga kategorijalnoga aparata, odustajanje od europske antropologije, definitivno uranjanje u koncept cikličnosti umjesto linearnosti, napuštanje svak-

³ Zapažena ponajprije zbog svoje konceptualne ambicioznosti, zbirka je ipak zahtijevala autopoetička očitovanja. Vesnine riječi zabilježio je V. Visković: »Pa ovo što radim za 108 ne pišem ja; ja sam samo zapisivačica. On mi diktira! U jednom dahu napišem na desetke pjesama!« (2018: 13).

oga dogmatizma (treba dodati, zapadne provenijencije), no nikad nije napustila antitetičnost porijeklom i obrazovanjem stečenoga zapadnjačkoga logosa i protjecanjem privatnoga i obiteljskoga života pounutrenoga istočnjačkoga kairosa. Za nju, kairos je bio susret sa Sai Babom, dok je Igor još bio živ.

Vesna Krmpotić umrla je 22. kolovoza 2018. u domu za starije u Beogradu, gdje je, prema rimokatoličkom obredu, pokopana na Novom groblju.

OBRISI KRITIKE RECEPCIJE

Iako napisana u povodu zbirke stihova *Unus ad unam* (Zagreb 1997), kritika T. Maroevića (1999: 6) donijela je tvrdnju koja se ustalila u govoru o V. Krmpotić: riječ je o »poeziji prvih i zadnjih pitanja«. Maroević je ponovio opće mjesto njezine kasne poetike (transkonfesionalnost i transkulturalnost s fokusom na temeljna ontološka pitanja) no važno je da je podcrtao i da je uvijek ostala književno, umjetnički, duhovno i iskustveno univerzalna. Njezin način poimanja pjesničkoga jezika jednak je u *Ljevanici* i u kasnim zbirkama, iako je 1970-ih njezina sklonost krajnjoj apstrakciji manje izražena nego 1990-ih, kad njezine zbirke poezije gube uporište u autobiografizmu. *Ljevanica* je od svih njezinih zbirki jedina dosljedno ispovjedna, mjestimice i molitveno-meditativna; potonju odliku Krmpotić razvija, ponegdje do ekstrema, najpotpunije u svojem golemom poetskom numerološkom projektu. Maroević lucidno primjećuje da njezin univerzalizam uvijek ima procjep (»na mjestu najvećega proširenja otvara se ponor najužega sužavanja«), u *Ljevanici* to je monotematizam, iako je diskurs dosljedno dijaloški; držeći se jedne teme, nikad se ne drži jednoga glasa. Disciplina je u *Ljevanici* još uvijek gradbeno načelo; iako tema prekoračuje ustaljene horizonte očekivanja, postupak ostaje na čvrstu tlu poetike iskustva jezika. Čvrstoća toga tla kod drugih je pjesnika bila upravo njihova izričajna rahlost i znak značenjske neuhvatljivosti; kod Krmpotić, čvršće podloge od jezične nema. Svi kasniji njezini postupci vodili su prema leksičkim bujicama i ontološkim krajnostima, pred kojima je čitatelj morao naprosto »popustiti«: »Toj se knjizi treba prepustiti, dopustiti da nam se dogodi« (Polonijo 1999: 39).

Stihovi Vesne Krmpotić pripadaju tradiciji hrvatskoga egzistencijalističkoga pjesništva. Kao i mnogi drugi pjesnici toga naraštaja, koji se djelomično preklapa književnopovijesno sa skupinom krugovaša i njihovih suputnika, već u najranijim zbirkama odvojila se od poetičke i svjetonazorske jezgre i označila svoje mjesto razlike u odnosu na poetičko središte. Iako egzistencijalistica, Krmpotić nije dominantno autoreferencijalna pjesnikinja (iako takva postupka u njezinim zbirkama ne manjka), ali jest autoreferencijalna prozaistica. Njezina je specifičnost prepoznata u kritici kao Drugost (Mrkonjić 2000: 12).⁴ Riječ je o ustrajnoj potrazi za Drugim, za dijalogom. Smisao je egzistencije, kako nam ga Krmpotić posreduje stihovima, u samoj potrazi za Drugim, ne u zadovoljstvu dospijevanja do cilja i ujedinjenja s Drugim. Sva je njezina poezija, i prije *Ljevanice*, potraga za poetskim »dvogovorom«, koji postaje s vremenom sinonim za njezin poetski postupak. U *Ljevanici* njezin je zbiljski život odredio da je glas Drugoga bio glas djeteta koje je rodila. Dok su pjesme nastajale, dijete umire; lirski subjekt bilježi taj proces kao metaforu ponovna rađanja. Iako je njegov glas (naravno) njezina poetska konstrukcija, jasno je tekstualno odvojiv od glasa konstituirajućega subjekta, koji se povlači pred glasom djeteta. Postupak se vidi u sljedećoj pjesmi, i više je nego očit:

Ja sam Ti si...

Ja sam onaj dio Tebe
koji ne zna gdje si sada.
Ti si onaj dio mene
koji znade gdje si vazda.

Ja sam onaj dio Tebe
što izgleda kao dječak mrtvi.
Ti si onaj dio mene
koji zna da nema smrti.

Washington, 6. XII. 76.

⁴ Mrkonjić je autor pamtljive teze o Krmpotić, naime da je »od agnostika postala gnostik«.

U *Ljevanici* već vidimo naznake kasnijega karakterističnoga postupka u poeziji, odricanje naime od autorstva⁵ i utjecanje konceptu zapisivača i posrednika. Kako tumačiti taj zaokret, kojemu se ne treba čuditi jer ga je otpočetka u stihovima najavljivala, istumačio je T. Maroević (2000: 6): kao čitatelji ne moramo se složiti s njezinom autoredukcijom autorstva, svjesni smo da je njezino autopoiimanje kao medija njezin poetički odabir. No dužni smo prihvatiti njezino tumačenje⁶ i naposljetku osobno uvjerenje da su stihovi u njezinim knjigama plod dijaloga s Autorom. Tražeći Drugoga, nije zaboravila sebe:⁷ »Nagonski sam čekala da vidim tko sam zapravo ja. Vrebala sam na sebe kao na dragocjenu zvjerku. Da vidim jesam li nešto usvojila što nije moje, slijedim li neki tuđi trag, i je li ono što nosim u sebi kao žudnju za spoznajom i kao udivljenje zaista vrijedno truda i ljubavi. Pa sam i pisala pjesme da bih to saznala« (Bosnić 2005: 62). *Ljevanica za Igora* (1978) svjedočanstvo je »organske dvojine majke i djeteta« (Maroević 2012), pri čemu biografska zadanost nastanka te zbirke nije presudna. Iako je monotematičnost

⁵ Pokušavala je objasniti svoj postupak, očito svjesna da ga čitateljstvo dokraja ne prihvaća. U intervjuu *Zašto sam glumila neku drugu sebe?* (Oršolić: 2000: 26–27) poeziju tumači kao »širokokutni objektiv koji širi i izoštrava sliku izvan fokusa vlastitosti«. U istom intervjuu izjavljuje: »Ja nemam ništa bliže od vlastita života. On je moj organ spoznavanja«. Ne samo da je njezin postupak u pravilu »dvogovor« nego ga obilježuje i dvostrukost perspektive; izranja iz života, utječe u transcendenciju. Mrkonjić je ustrajanje u toj podvojenosti imenovao kao »mistični petrarkizam« (2004: 16), koji je, kasnije ponavljan prema numerološkom načelu, postao donekle poetski manirizam. Takva ekstremna konceptualizma u *Ljevanici* još uvijek nema, iako ima naznaka da nastoji prekoračiti poetski kontekst, prepustiti se mitskome. Tu je začetak potonjega metasimboličkoga konceptualizma, koji je realizirala tzv. stoosmicom.

⁶ »Dakako da piscu nikada ne treba potpuno vjerovati«, tvrdi razložno Z. Zima (2000: 6). U kontekstu *Brda iznad oblaka*, prostora za vjerovanje još ima. U kasnijim projektima vjera čitatelja u »V. K.« nužno će biti poljuljana.

⁷ Kritika o stihovima V. Krmpotić obiluje doživljajnim iskazima, netipičnima za kritički diskurs. No tko je dijelio s Vesnom životne trenutke, nije se mogao tih dojmova osloboditi: »Ako je netko bio ono što je pisao i ono što je disao, ako je netko bio pjesma jer je od pjesme jedino sazdan, jest, to si bila ti« (Zima 2018: 19–21). I tu okolnost kritika recepcije mora uvažiti jer pridonosi razumijevanju performativnoga i emocionalno-pragmatičkoga učinka njezina pisanja.

očita, a dvojnost majke i djeteta nedvojbena fokus, knjiga ne donosi uvid u njihov privatni svijet nego ima učinak emocionalne univerzalnosti apstraktne meditacije. Kritika je primijetila metafizičnost toga lirskoga dnevnika, imenujući je različito. Svi kritičari u temelju govore o istome kad tvrde: riječ je »o više ili manje uspješnim pjesmama, što u ovom slučaju čak i nije bitno« (Bilosnić 1979: 22); »ovde sin vodi majku kao Beatrice Dantea« (Glušćević 1979: 975); »u početku čitalac prihvata njene pesme kao liriku u kojoj su misaone implikacije nešto što je drugoga reda. Posle nekoliko pročitanih pesama lirika neosetno odlazi u drugi plan, a cela knjiga pretvara se u jedno dosledno razmišljanje o smrti i njenom neprihvatanju kao činjenice« (Protić 1980: 132–134).

U *Ljevanici za Igora* posrijedi je, kako ga je nazvao C. Milanja (2000: 179), »indijski hegelijanizam«. U opusu Vesne Krmpotić *Ljevanica* nije njegov začetak, a nije ni vrhunac. No upravo je ta zbirka prvi put donijela specifičan, i za Vesnu tipičan, pojmovnik religije i mistike, koji će kasnije prevladati, spojen s formom zapadne poezije, izriječom s tradicijama vezanoga i slobodnoga stiha hrvatske provencijencije. Milanjina je teza da poezija Vesne Krmpotić, unatoč indijskoj duhovnoj pozadini, nije ništa manje »simbolična, zapadnjačka i hrvatska«. Ta teza nije po sebi ni afirmativna ni negativna, jer je mišljena kao poetička odlika, a ne kao kulturološko usidrenje. Dodajmo, prekoračujući koordinate zapadnjačkoga svjetonazora, lektire, filozofije, religije i učenosti, naposljetku i patrijarhalne svakidašnjice, nije napustila svoje temeljno usidrenje u iskustvu hrvatskoga jezika i hrvatske književnosti. Iako je njezino znanje o stranim kulturama i književnostima postalo prevladavajući spoznajni horizont njezine književnosti, poetika joj je ostala europsko-egzistencijalistička, s jasnim značajkama stila i forme hrvatske inačice poetskoga egzistencijalizma krugovaško-razlogovskoga razdoblja.

Milanja je pronašao niz srodnosti s domaćom tradicijom (ujevićevska idealistička vizija ljubavi, potraga za Drugim srodna V. Parun, inkantacijski ton srodan Kaštelanovu, šimićevsko potenciranje fenomena bolesti i smrti, slammigovski fokus na formu). Na razini stila i versifikacije posve je uronjena u tradiciju hrvatskoga krugovaškoga pjesništva, a baštini i odlike ranijih razdoblja (Ujević, Šimić, Kaštelan, rane pjesme V. Parun, svi su prethodili krugovašima). Unatoč indijskim šarenilom i mnogoglasjem (ali i indijskom dubinom, koju zapadni čitatelj teško prepoznaje) obojenoj feminilnosti, Krmpotić u *Ljevanici* ne odstupa

od temeljnoga egzistencijalističkoga smjera zacrtanoga još za doba krugovaša. Njezin intimizam i potreba da subjekt konstituirao procesualno, u potrazi za Drugim, ne utječu na činjenicu da je posrijedi pjesništvo izrazito psihologično i fenomenologično, no tu nema nikakve suprotnosti u odnosu na egzistencijalističku bazu. Sve to ne bi bilo poetički presudno da, zbog kasnih njezinih autointerpretacija a i poetskih projekata koji su donekle zasjenili rane zbirke, Vesna Krmpotić nije postala metonimija mistika u pjesništvu. Zaboravlja se da je njezin stih uvijek u kontroli, njezina forma nikad ne iznevjeruje poetiku. To je temeljna odlika hrvatskoga pjesništva krugovaškoga naraštaja: intelektualizam spoznaje jastva, skopčan s pravilnošću forme. Njezin intelektualizam mijenjao je svoje porijeklo, pa se i udaljavao od uobičajenih horizonata hrvatskih pjesnika stasalih 1950-ih. Činjenica da je njezina duhovnost importirana iz stranih kultura i da je postupno postala njezin umjetnički i životni credo ne umanjuje narav njezina poetskoga postupka, koji se u temelju, sve do numerološkoga projekta *108x108*, a ni tada posve, nije mijenjao. Ta okolnost nije njezina stilska slabost, naprotiv, dokaz je jezične i versifikacijske vještine, potrebe da finoćom i istančanošću koje proizlaze iz iskustva jezika posreduje čitateljima toga jezika njima možda daleke spoznaje. Govoreći o najintimnijemu, koje je i sveljudsko, nikad nije napustila strukturu svojega jezika. Mislimo izravno na jezik književnosti, na poetiku koju je u mladosti usvojila, na poetsko mišljenje koje se nije promijenilo od prvih pjesama do njezine kasne faze,⁸ u kojoj je dio čitatelja i kritike, impresioniran opsegom, ambicioznošću i gnoseološkim potencijalom napose njezinih »indijskih«⁹ i »egipatskih« proza, pro-

⁸ Da suštinske mijene nije bilo, dokazuje zapis u fusnoti u *Brda iznad oblaka*: »Pjesnici su ljudi od te postidene i potisnute vrste. Ako oni smiju javno reći svoju vjeru to je stoga što nema bojazni da će te izjave, to jest pjesme ikoga trajno uznemiriti. Jer poezija je čas i mjesto gdje i kad društvo ventilira svoju iracionalnost, a da ga to ne ugrožava u njegovoj trjeznoći. Poezija je karnevalska noć kad je svakom dopušteno da sudjeluje u ludosti/.../ poezija je ozakonjena bakanalija; posvećen blud koji zapravo održava krepost/.../bacanje djevice u bunar ili u vulkansko grotlo, da bi ostatak zajednice živio zaštićen od razornih oblika vode i vatre« (Krmpotić 1987: 33).

⁹ Početkom 1970-ih nastajala je antologija indijskih književnosti. O tome je zapisala u predgovoru dopunjenom izdanju *Brda iznad oblaka*: »U to vrijeme sam se gužvala s 'Hiljadu lotosa'. Nije me toliko mučio ni prijevod, ni izbor, ni tumačenje, koliko pomisao da

pusatio primijetiti koherentnost cjeline opusa. Istina, postupno je znanje o indijskoj i egipatskoj kulturi i religijama postalo njezina ukupna životna antropologija. No najprije su došla životna iskustva bolesti, straha, gubitka i smrti.

Brdo iznad oblaka (1987) dnevnik je umiranja i dnevnik borbe za djetetov život. Potanko prati, iz dana u dan, sve korake na putu ozdravljenja i iscjeljenja, koje se, prema uvjerenju pripovjedačice, pred sam kraj i dogodilo. Smrt je nastupila zbog zatajenja srca, bolest se povukla. Pratimo stoga dva kolosijeka: na jednome tijelo gubi bitku, na drugome duša pobjeđuje i manifestira se predmetno u procesu estetske preobrazbe, u procesu bilježenja i pisanja.¹⁰ Dokumentiranje bolesti i umiranja općepoznat je postupak zacjeljivanja traumatskoga procesa. U primjeru Vesne Krmpotić vidimo da je priča¹¹ postala glavna strategija povezivanja svih aspekata empirije: najprije privatnoga, obiteljskoga okružja u kojem se Igor rodio, društvenih okolnosti kojima se obitelj morala prilagoditi, opće društvene situacije o kojoj je ovisio tijek liječenja i mogućnosti koje su se u to doba nudile, pa sve do slojeva duševnosti koji su prethodili Igorovu rođenju, kad se u pripovijedanju spajaju autoreferencijalne točke mladosti i pamćenja pripovjedačice, točke Igorova zemaljskoga trajanja i život »iznad oblaka«, nakon njegove smrti, kad pripovjedačica, i dalje s pomoću pripovijedanja i bilježenja, pokušava uspostaviti i nanovo konsolidirati gubitkom rastočeno vlastito jast-

je sva ta rabota uzaludna, budući da je indijstvo ove književnosti neprevodivo bez srodnih jezičko-filozofskih pojmova. Bio je to prijevod s ptičjeg jezika na riblji i kao takav desezao je samo do natuknice. Ptica je doviknula ribi: 'Hajde da poletimo', i poletjela, a riba je odgovorila: 'Zašto ne' i zaplivala«. (Krmpotić 2012: 16).

¹⁰ D. Detoni-Dujmić genezu nastanka romana tumači kao proces zapisivanja koji je način bijega od egzistencijalne ugroženosti (2012: 70–75).

¹¹ Pojmove *priča* i *pjesma* u primjeru V. Krmpotić doista treba shvatiti široko, iako valja naglasiti da su djela kojima se bavimo, *Ljevanica za Igora* i *Brdo iznad oblaka*, žanrovski među čvršćim točkama u cjelini njezina opusa. Sklonost kritike da prepleće žanrove i tamo gdje sama autorica nije pisala hibridno može se pripisati modusu pripovijedanja koji je najočitiji u *Brdu*, u kojem mnogi fragmenti imaju meditativno-kontemplativni značaj i elastičnošću fraze doista čine organsku cjelinu sa stihovima: »Sve što je Vesna Krmpotić napisala i zapisala doživljam kao Pjesmu, čak i roman *Brdo iznad oblaka*« (Benčić-Rimay 2005: 62).

vo.¹² Iako dokumentarna proza o liječenju, o svakidašnjici obilježenoj teškom bolešću i bolnicama, susretima s liječnicima, iscjeliteljima, guruima, usto gusto premrežena argumentacijom koja supostavlja načela liječenja zapadne medicine i načela njezine mnogolike alternative, pa se utoliko čini kao s jedne strane dnevnik bolesti i s druge prozor u privatni svijet empirijskih osoba, u cjelini knjiga ostaje neprotumačiva. Postavlja pitanja na koja nemamo odgovore. U *Brdu iznad oblaka* ne vlada monotematičnost kao u *Ljevanici*. Iako je ciljao na njezinu poeziju, i za taj »roman« vrijedi smjernica B. Donata: »čitajmo stoga/.../Vesnu Krmpotić kao zreli plod ljudski motivirane potrebe preuzimanja odgovornosti i obveze traganja za anima mundi« (Donat 1981: 169).

Knjiga nudi obilje podataka za čitatelja kojega bi zanimalo kako se tada, 1970-ih, liječilo leukemiju, ne u Jugoslaviji, nego u svijetu, u ponajboljim klinikama toga doba. Nadalje, stječe se uvid u dosege alternativne medicine, na svjetskoj razini, ako se uzmu u obzir mnogobrojni kontakti koje je Vesna¹³ (zovimo je tako, poradi praktičnosti, a slijedimo i savjet da piscu ne treba vjerovati) ostvarila nastojeći se potanko informirati. Sve je to imalo veze s pomaganjem Igoru koliko i s njezinim¹⁴ istraživanjem zakonitosti bolesti, zdravlja, umiranja. Nadalje, tumačenje snova jedna je od glavnih tema knjige. Događa se spontano, kao da i nije osviješteno kao tema, očito toliko usidreno u svakidašnjicu obitelji da ga protagonisti poimaju kao dio uobičajene konverzijske rutine. Fusnote u kojima se tumače

¹² »Bolest se dogodi u životu koji već ima neku priču, neko odredište, smisao, cilj. Tada stare utabane staze i odredišta više ne važe, a jedan od načina izlaska iz brodoloma života je pričanje priča«. Usp. Rupčić: 2016: 432.

¹³ U prvom izdanju (*Brdo iznad oblaka*. Zagreb, Globus, 1987. Recenzenti: Antun Šoljan i Jure Kaštelan) u *Predgovoru* (str. 7) piše: »Po svojoj namjeri dakle ova knjiga nije literarno djelo. Vjerojatno nije ni po svojoj izvedbi. Njezinu autoricu ne bi valjalo poistovjećivati s pjesnikinjom V. K., bez obzira na to što se radi o istoj osobi«.

¹⁴ *Brdo iznad oblaka*, dopunjeno izdanje. Prometej, Novi Sad, 2012. *Predgovor dopunjenom izdanju*, str. 7–12: »da ovoga bola nije bilo, V. K. bi ostala spisateljica, darovita, možda cijenjena, možda znalac i otkrivač nekih nedovoljno poznatih nam svjetova, ali ne bi metodom vlastite kože doživjela stvarnost koja se pred njenim očima piše u poeziju i fantastiku, i ne bi vidjela i čula i čitala poeziju, koja se piše stvarnošću, služi se njezinim slovima i znakovima. Nadam se da ovo neće ostati nerazumljivo«. (str. 7)

značenja i simboli pravi je kompendij psihoanalitičke metodologije, isprepletene s nužnim dozama indijske mitologije, bešavno. Usto, prava je riznica uvida o nizu specijalističkih tema (vegetarijanstvo, trudnoća i dojenje, fenomenologija tjelesnosti, uz nepregledan niz tumačenja pojmova iz sfere duhovnosti, ezoterije, mitologijâ, religijâ, a mnogi bi prepoznali i pojmovlje new agea).¹⁵

Tema je našega čitanja Vesne Krmpotić diskurs traume pa je poetički opis njezine poezije i proze nužno šire elaborirati. Cilj nam je istaknuti dominaciju koncepta literarnosti u njezinu opusu, i to u dvama djelima u kojima je stvaralački čin pisanja nedvojbeno potaknut neposrednim zbiljskim kontekstom autorice. Na takvu nesigurnu i ambivalentnu tlu nekoliko zaključaka ipak bismo htjeli ponuditi: najprije, *Brdo iznad oblaka* bitna je točka hrvatske proze 1980-ih jer dezintegrira tradicionalno romaneskno pripovijedanje, i ne čini to inovacije i eksperimenta poradi nego iz razloga koji su toj prozi misaono i idejno inherentni te čitatelj stječe dojam da priča nije mogla biti ispričovijedana bez metanarativnoga prepletanja različitih glasova pripovjedačice i pripovjedača dječaka Igora; nadalje, *Brdo iznad oblaka* otvara teško pitanje o odgovornosti pisca pred stradanjima i gubitcima stvarnoga, vlastitoga života – svjesna toga pitanja, pripovjedačica uobličuje svoju priču kao dnevnik »s ratišta«, a sebe pozicionira kao svjedoka čija je dužnost ispričovijedati priču.¹⁶

¹⁵ Naslovi poglavlja mnogo toga sugeriraju: *Začeće; Rođenje; Prve boljke; Prijatelj i prijateljstvo; Novi Beograd; Iscjelitelj sa Žitnjaka; Prvi dani u Washingtonu; Trudnoća; Znaci i znamenja: ptičica, dva psa, komad torte; Bolnička soba; Igorova pitanja; San u snu; Dvogovor s čudom*. Dio knjige *Iznad oblaka*: *Sjedim na vrhu piramide; Izgubljeni anđeo; Astralni telefon; Spilja, retorta, maternica, grobnica; Oporuka*.

¹⁶ Način na koji pripovjedačica prepleće pojedinosti iz biografije »pjesnikinje V. K.« i Vesne u romanu pokazuje koliko je tanka i nepouzdana granica između činjenica njezina životopisa i estetske stilizacije (koja se pripovjedno očituje kao niz različitih metanarativnih strategija): »Ja, koja nisam bila članica Partije niti sam to željela biti, sad sam se, zahvaljujući Radivoju, našla u kolu povlaštenih i od državnog stroja maženih. Ja, koja sam voljela svoje vožnje klimavim autobusom po Indiji, svoje rikše i treće razrede pretrpanih vlakova, spavanje po čekaonicama, male krčme s 'klapom', koja sam se tako udobno osjećala u samotnom veranju i obilaženju, s ljudima koji su me prihvaćali zbog prijateljstva s ne zbog službenog zaduženja, već sam se nekoliko godina nalazila u položaju koji je bio

Ali – vratimo se tezi da piscu ne treba vjerovati. Uvjereni smo da je Tvrtko Kulenović, pišući o bolesti u svojoj obitelji, bio u pravu: »Mi danas znamo da roman piše romane, da priča stvara priču, a život je jedna nepregledna masa, magma, i sam ništa ne bi bio u stanju da oblikuje da nije književnosti i umjetnosti« (Kulenović 2008: 51).¹⁷

ZAKLJUČNO, POVRATAK ŽIVOTOPISU

U ovom članku fokus je bio na meditativno-ispovjednom lirskom dnevniku *Ljevanica za Igora* (1978), na koji se motivski nadovezuje roman-kronika *Brdo iznad oblaka* (1987). Oba su djela među literarno najuspjelijim i emocionalno najpotresnijim primjerima autoreferencijalnosti u našoj suvremenoj književnosti. Istodobno, širinom kojom se zahvaća u analizu spiritualnih, mističkih, psiholoških i parapsiholoških pojava i pojmova, osobito u sferi snova i njihova tumačenja, te uopće u fenomenologiju rađanja, bolesti i smrti, odnosa majke i djeteta, trajanja u obiteljskoj i majčinskoj svakidašnjici obilježenoj patnjom ali i borbom za ozdravljenje, te – kao da je to egzistencijalna nužnost bez koje svakidašnjica ne postoji – zauzetošću najsloženijim pitanjima ljudskoga postojanja, *Brdo iznad oblaka* jedinstven je kompendij dubinskih znanja o medicini i alternativnim metodama liječenja, ali ponajprije u literarnom smislu precizno ispričovijedana i strukturirana autofikcionalna proza koja s lakoćom fluidnosti i elastičnosti tipičnih za pripovjedni stil Vesne Krmpotić spaja racionalan diskurs znanosti i deskripcije s estetiziranim ispovjednim i autobiografskim dionicama. *Brdo iznad oblaka* stoga je i dnevnik bolesti, i priča o majčinstvu, i kronika obiteljske traume, i najpotpuniji

sušta opreka prijašnjem životu. U tom sam pogledu bila kao kućno pseto kojemu je zajamčen krov i hrana, dok njegovi slatki nagoni lutanja trnu i jenjaju« (Krmpotić 1987: 109).

¹⁷ I inače je Kulenović srodan Vesni Krmpotić. Stručnjak za azijske kulture i književnosti, osjećao je nijanse u tuđem pisanju koje su posve primjenjive i na Krmpotić (»Borges je liričar, ali ne liričar u evropskom smislu riječi – po tome što govori o sebi, nego na azijski način – po tome što ima čudesno rafiniran osjećaj za tok stvari oko sebe« (Kulenović 2008: 53), kojoj ne samo da nije bila strana primjena indijskih i egipatskih (i šire od toga) pojmova na zapadne književnosti nego obzor uži od toga nije ni prihvaćala.

dokaz autoričine pripovjedačke umješnosti. I ostale knjige proze Vesne Krmpotić redom su bile omiljene u generacijama čitatelja, napose kulturološko-putopisna studija *Indija* (1965), zbirka putopisa, pjesama u prozi i zapisaka o egipatskoj povijesti i mitologiji *Dijamantni faraon* (1975), komentari, prepjevi i prijevodi iz staroegipatske književnosti *Čas je, Ozirise* (1976), zbirke filozofskih priča i eseja *Košulja sretnog čovjeka* (1981) i *Pir sunca i mjeseca* (1989), dnevnik i zbirka meditacija i molitvi *Bhagavatar* (1990), zbirka kratkih lirskih priča *To ljubav ide prema nama* (1993), lirsko-meditativna autobiografija *Put Jednote* (1998), trilogija »pjesmenih priča« *Divni stranac* (2003–04) i monografija *Portret majke Indije* (2013). Njezina proza neraskidiva je cjelina s pjesništvom i čita se kao komentar i tumačenje simboličkih i filozofijskih kategorija kojima se, u kompleksnim, neprebrojivim, asocijacijama, služila u pjesništvu.¹⁸

Vesna Krmpotić jedna je od naših najvažnijih prevoditeljica: među desetcima prevedenih naslova osobito su važna izdanja pjesama Rabindranatha Tagorea *Gitanjali* (1960) i *Zlatopis* (1983) te perzijskoga pjesnika Rumija, *Blago njegova duha – Rumi* (2002), prijevod djela *Prorok i umijeće mira* Halila Džubrana (2008) te desetak djela o indijskoj duhovnosti, među kojima su *Kamasutra* (1966), *Jednota je božanstvo Sai Babe* (1990) i *Priče mudrosnice* (2006). Priredila je antologiju indijskih književnosti *Hiljadu lotosa* (1971), sastavila je pet zbornika nadahnutih učenjem Sai Babe (*Vrline*, 2000–05), uvrstivši u njih pripovijetke, legende, anegdote i izreke iz svjetske narodne i kulturne baštine.

Osim u čitanju *Ljevanice za Igora* i *Brda iznad oblaka* pojedinosti književne biografije Vesne Krmpotić indikativne su i važno ih je znati, ako slijedimo vlastitu tezu da je njezin opus koherentna poetička cjelina. Prvom zbirkom pjesama, jednostavna naslova *Poezija*, javila se 1956, pišući pod dojmom pjesničkih poetika hrvatske međuratne lirike, ali i s jasnim utjecajem krugovaškoga egzistencijalizma, koji je očitiji u drugoj lirskoj zbirci, *Plamen i svijetla*, iz 1962. Od početka 1960-

¹⁸ Iako to nije nužno s obzirom na širinu njezina postupka i literarnost koja joj je osigurala estetsku univerzalnost, indološko čitanje njezina pjesništva zacijelo bi donijelo niz specifičnih metafora i asocijacija koje zapadnjački obrazovan čitatelj, svjestan njihova porijekla ali ne i dubinske antropologije, ne može dokraja odgonetnuti. Njezino je, osobito kasno pjesništvo, optimalan izvor za čitatelja-odgonetača.

ih indijska duhovnost, počevši od zbirke *Jama bića* iz 1965, pa sve do kasnih zbirki iz 1990-ih (*Unus ad unam*; *Sedam koraka oko vatre*; *Druga strana ničega*; *Blaženstvo*; *Bog učitelj*; *Žar-ptica*) podtekst je njezina pjesništva. Čitatelj za taj podtekst ne mora ni znati, stihovi bi ostali komunikativni. Krmpotić, iako nesumnjivo znalac i stručnjak, nije pjesnikinja erudicije nego pjesnikinja komunikacije, procesualnosti dijaloga. Prožimanje istočnjačkih duhovnih naučavanja s filozofskim, religijskim i mističkim tradicijama zapadne kulture ostat će specifičnost njezina lirskoga rukopisa, kojemu po duhovnoj i refleksivnoj eklektičnosti nema premca u suvremenoj hrvatskoj književnosti. Posebnost je njezina kasnoga stvaralaštva odbijanje koncepcije uobičajena autorstva – držeći se za posrednika i medij, zapisivačicu božanske poruke, stvorila je poetski tezaurus koji je presjek i istodobno kruna njezine dugogodišnje zaokupljenosti duhovnim i mističkim tradicijama različitih provenijencija. No nikad nije napustila poetički temelj koji joj je inherentan još od mladosti, kao što su poetika kontrasta i paradoksa, hipersimboličnost, transcendiranje mističkih vjerovanja, lapidarnost, osobito kompozicijska, i mikronarativnost kojom je u stihovima posredovala, i univerzalna i autentično osobna, hodočasnička, vjerska, obiteljska, intimna, traumatska iskustva.

Vesna Krmpotić – istodobno i podjednako – pjesnikinja je svijeta i pjesnikinja iskustva hrvatskoga jezika, pjesnikinja rođenja i pjesnikinja umiranja. Vjerna indijskom pojmu cikličnosti i fenomenologiji kruga, poučila nas je da traumom završava jedan život, ali samo da bi se mogao roditi drugi. Put »jednote« put je udvoje.

LITERATURA

- Bilosnić, Tomislav Marijan. 1979. »Dnevnik jednog preobražaja«. *Odjek* (Sarajevo), g. 32, br. 2, str. 22.
- Benčić-Rimay, Tea. 2005. »Beskraj se s krajem zaigrao«. U: *I bude šuma: mala studija o poeziji žena*. Altagama, Zagreb, str. 61–69.
- Bosnić, Karmen. 2005. »Nema vraćanja na napisano« (intervju). *Novi list*, g. 58, 9. siječnja, str. 62.
- Detoni-Dujmić, Dunja. 2012. »Estetizacija bolesti u *Brdu iznad oblaka*«. *Književna republika*, g. 10, br. 10/12, str. 70–75.

- Donat, Branimir. 1981. »Čitajući Vesnu Krmpotić«. U: Vesna Krmpotić, *Dvogovor, izabrane pjesme*. Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, str. 165–173.
- Glušćević, Zoran. 1979. »Posle smrti«. *Književnost* (Beograd), g. 34, br. 6, str. 972–987.
- Krmpotić, Vesna. 1978. *Ljevanica za Igora*. Nolit, Beograd.
- Krmpotić, Vesna. 1987. *Brdo iznad oblaka*. Globus, Zagreb.
- Krmpotić, Vesna. 2012. *Brdo iznad oblaka*. Prometej, Novi Sad.
- Krmpotić, Vesna. 2018. »Vlastopis«. *Književna republika*, g. 16, br. 9/12, str. 3–10.
- Kulenović, Tvrtko. 2008. *Istorija bolesti*. Međunarodni centar za mir, Sarajevo.
- Maroević, Tonko. 1999. »Jedina jednota«. *Slobodna Dalmacija (Forum)*, g. 56, 5. I, str. 6.
- Maroević, Tonko. 2000. »Bogoslužje stihova«. *Slobodna Dalmacija (Forum)*, g. 57, 6. VI, str. 6.
- Maroević, Tonko. 2012. »Vesnina niska. Vezivanje početka s vrhovima u pjesništvu Vesne Krmpotić«. *Književna republika*, g. 10, br. 10/12, str. 45–48.
- Maroević, Tonko. 2018. »Zadivljena, dostojna udivljenja«. *Književna republika*, g. 16, br. 9/12, str. 14–18.
- Milanja, Cvjetko. 2000. »Vesna Krmpotić«. U: Hrvatsko pjesništvo od 1950. do 2000, I, Zagrebgrafo, Zagreb, str. 176–181.
- Mrkonjić, Zvonimir. 1999. »Približavanje vatri«. *Novi list*, g. 54, 25. svibnja, str. 12.
- Mrkonjić, Zvonimir. 2004. »Neka nova zaigranost«. *Novi list*, g. 57, 27. veljače, str. 16.
- Oršolić, Neda. 2000. »Zašto sam glumila neku drugu sebe?« (intervju). *Jutarnji list*, g. 3, 29. srpnja, str. 26–27.
- Polonijo, Ivana. 1999. »Magija preobraženja stvarnosti«. *Zarez*, g. 1, br. 6, str. 39.
- Protić, Predrag. 1980. »Dijalog sa mrtvim«. *Gradina* (Niš), g. 15, br. 1, str. 132–134.
- Rupčić, Darija. 2016. »Bolest u procjepu biologije i kulture. Postmoderno shvaćanje bolesti kao biokulturne pojave«. *Filozofska istraživanja*, g. 36, br. 3 (143), str. 421–438.
- Visković, Velimir. 2018. »Pjesnikinja u dosluhu s Apsolutom«. *Književna republika*, g. 16, br. 9/12, str. 11–13.
- Zima, Zdravko. 2000. »Tragajući za čudom.« *Novi list (Mediteran)*, g. 54, 10. XII, str. 6.
- Zima, Zdravko. 2018. »To si bila ti«. *Književna republika*, g. 16, br. 9/12, str. 19–21.

»THIS IS HOW WE LIVED, THAT'S HOW WE WRITE«. THE DISCOURSE OF
TRAUMA IN THE WORK OF VESNA KRMPOTIĆ

Abstract

In this paper, we are discussing two works by Vesna Krmpotić, the collection of poems *Ljevanica za Igora* and the novel-chronicle *Brdo iznad oblaka*. With the help of quotations from works and insights from secondary literature, which these works were the subject of, we will try to describe the poetics of Vesna Krmpotić's poetic and prose discourses, which share the common motif of the experience of trauma. Although rooted autobiographically and empirically, the traumatic experience in her poetics, both poetry and prose, shares all features with her works that do not have trauma as a theme; our thesis is that her literary process overcame the content and messages of the work. Given that he was overcome by the excellence of the author's poetic and storytelling skills, we will try to prove that it is time to read Vesna Krmpotić universally and aesthetically, and that the definition of autobiography and personal experience does not cover the entire aesthetic function of the two mentioned works. Therefore, our focus will be on the description of poetic features that are common to her poetic and prose writing.

Key words: Vesna Krmpotić; trauma; modern Croatian poetry; modern Croatian prose